

Schilderwerk

Het was zomer en ik zou eindelijk weer eens lang op vakantie gaan. Ik was moe van veel dagelijks werk en lopen in de bergen zou me ervan bevrijden en me weer helder zicht geven op mijn innerlijke wereld. Maar een positieve corona-test gooide roet in het eten. Er zat niets anders op dan de volgepakte auto weer leeg te halen en opnieuw thuis te blijven. Het duurde een paar weken en toen stond de werkezel in mij weer op. Ik had een nieuwe werkplek gehoord en die moest geverfd worden. Fel oranje muren werden wit, viezigheid van jaren schilderde ik eronder. Twee keer stond ik er lang bij stil, ging voor mijn verwerk zitten en keek ik naar het mirakel van het verdwijnen van oude lagen. Met één veeg van een (goeie kwaliteit) verf wiste ik alle sporen van vorige huurders uit. Maar ik vroeg me telkens af: was wat ik weg verfde wel echt weg?

In de wereld van de kunst is het antwoord een duidelijk nee. En men is er blij mee. Zo berichtten kranten onlangs jubelend over de verborgen vondst in Vermeers *Melkmeisje*. Met nieuwe technieken keken onderzoekers dwars door alle verflagen heen en ontdekten dat deze schilder eerst een veel drukkere voorstelling in gedachten had. Verdwenen was een wandrek met kruiken en een vuurmand op

de vloer. Dat wil zeggen: verdwenen voor onze blik, onzichtbaar gemaakt voor het blote oog. Niettemin nooit écht weggeweest. Volgens de kenners had Vermeer daarmee bewust verstillung in het werk gebracht.

Jaren geleden had ik het geluk om onder het toezien van Ysbrand Hummelen (conservator bij de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) een enorme verzameling minuscule verfmonstertjes uit Rembrandts werk te kunnen bekijken. Eerst met het blote oog, en daarna onder de microscoop: het was een en al gelaagdheid. Onder de oppervlakte ging een hele wereld schuil.

Met onze eigen levens en ook met onze samenleving als geheel is het eigenlijk niet anders. Elke dag herschikken we ons wereldbeeld, brengen we nieuwe elementen aan en schuiven we andere dingen naar de achtergrond. Toch wordt het er naar mijn idee niet leger door, of de compositie beter. Eerder heb ik het gevoel in een steeds vollere wereld te leven, waarin alles en iedereen zich naar voren dringt.

Het is natuurlijk een illusie, maar ik koester nog steeds de gedachte dat ik aan die stampend volle wereld kan ontsnappen. Daarom dat verlangen naar die bergen. Daarom een nieuwe werkplek, buiten het dorp, aan de rand van het bos, aan de

achterzijde van het bedrijvengebouwtje. Daarom die stille witte verf over het knallende oranje.

En terwijl ik daarmee overdag druk doende was, las ik in de avonduren de enorme dikke pil *Radicaal kloosterleven* van Brian Heffernan (Amsterdam University Press, 2021). Een boek over de geschiedenis van de ongeschoeide karmelietessen, een inmiddels verdwenen kloosterorde binnen de katholieke kerk. Ik was daarop gekomen door mijn fascinatie voor de zogenaamde slotkloosters: plekken waar vrouwen zich vrijwillig lieten opsluiten om een leven in volledige contemplatie door te brengen. Vanaf het moment dat de deur achter hen dichtging werden ze onzichtbaar voor de buitenwereld. Ze traden zelf nooit meer naar buiten – ook letterlijk niet dus – en waren voor eeuwig voor hun familie en vrienden verdwenen. In mijn buurt staat nog een van de laatste slotkloosters van Nederland, gesloten (!) begin 2000 en inmiddels omgevormd tot het conferentieoord *Samaya*.

Het dikke kloosterboek schudde mij onaangenaam wakker. Want wat ik nooit had geweten, wat door de orde bewust voor mijn blik verborgen was, was de onmenselijkheid van het leven achter de deur. De dagelijkse discipline (wat het woord is voor een soort martelinstrument waarmee de zusters zichzelf op de rug sloegen), de verstervingen en mortificaties (zoals bewust ongezond eten, weinig slaap, grote armoede) fungeerde als een soort kerncentrale van vergevingspotentie voor alle zonden van de grote (boze) wereld buiten het klooster. Veel meisjes gingen het klooster in om te ontsnappen aan de plichten van de vrouw als echtgenote en moeder, of om aan een andere roep – van God, stilte, studie – gehoor te geven. Maar ze wisten maar ternauwernood waarin ze terecht kwamen. Want de echte binnenkant was pas zichtbaar als je er in verdween.

Het punt is, dat als iets (of iemand) eenmaal verdwenen is – achter de verf, de muren, de dood – je er niet meer zomaar bij kunt. En vaak is dat ook niet relevant, zoals het geval is met het vuil en de verf van mijn muren, maar net zo vaak is het wél de moeite waard om te weten wat zich achter een bepaalde façade ophoudt.

Hoe komt iemand bijvoorbeeld tot een bepaalde mening? Waarom gedraagt een groep mensen zich zo onbegrijpelijk? Wat zit er achter een bepaalde maatschappelijke beweging – bijvoorbeeld die van de complottheoretici?

Het is misschien makkelijk om alleen maar te reageren op wat je direct ziet of hoort, veel moeilijker is het om door te vragen en te onderzoeken wat iemand eigenlijk beweegt. Om aandacht te hebben voor een verborgen leed, een geschiedenis of gewoon voor hoe iemand denkt. Waarom een situatie is geworden tot wat die is.

Misschien ligt de hoe-vraag voor de hand: hoe doe je dat dan? In de kunstwereld wordt die vraag beantwoord met de nieuwe techniek, volgend op die van de röntgen en het infrarood – en ook daar moet je veel *achtergrond*kennis voor hebben.

Tussen mensen, of tussen groepen van mensen (partijen, nationaliteiten, maatschappelijke klassen, maar ook familieleden) gaat het om iets anders. En misschien lijkt dat op wat ik deed toen ik mijn muren aan het verven was: even stoppen, een paar stappen achteruit doen, stil zitten en kijken. Het gaat, denk ik, om het aannemen van een bepaalde houding. Het durven zien van wat je niet ziet. Het toelaten van je nieuwsgierigheid daarnaar. Het werkelijk uitstellen van je oordeel.

Maar waarom is dat met muren zoveel makkelijker dan met mensen?

Wat maakt het zo lastig om de binnenkant van de ander te (willen) zien?